

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Direcția Generală a Arhivelor Statului, **RELĂȚIILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI MOLDOVEI CU BRAȘOVUL 1369—1803**, Inventar arhivistic, București, 1986.

Așezat la mijlocul teritoriului românesc, Brașovul a fost dintotdeauna o importantă verigă de legătură între românii de pe ambele părți ale Carpaților. De-a lungul secolelor aici s-au adunat numeroase documente, mărturii de mare preț ale relațiilor multiple social-politice, economice, culturale, ale brașovenilor cu volevozii și boierii munteni și moldoveni. Printre fondurile arhivistice brașovene cel mai însemnat este „Primăria orașului Brașov” care cuprinde documente create într-o perioadă de aproape șase secole (1353—1950). Dintre colecțiile acestui fond, ni se oferă acum, sub forma unui inventar arhivistic, prima parte a „Colecției Stenner” cuprinzând 770 de documente din anii 1369—1803. Autorii, Ștefan Suciu, Gernot Nussbächer, Monica Cincu, cunoscuți și până acum prin studiile lor arhivistice și de istorie a culturii transilvănene, pun la îndemina cercetărilor un prețios instrument de lucru, care va fi, fără îndoială, urmat și de altele, avînd în vedere bogăția și varietatea fondurilor arhivistice brașovene.

Volumul se deschide cu o succintă Introducere (p. 3—6) semnată de Ștefan Suciu, urmată de un excurs despre legăturile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (*Die Beziehungen der Walachei und Moldau mit Braşov in den Jahren 1369—1803*. *Archivfindbuch*, p. 8—9) și o listă a prescurtărilor (p. 10—11). Inventarul documentelor (p. 13—233) începe cu scrisoarea de salvconduc a lui Srațimir, țarul Bulgariei, către Jacob, jude-primar și pîrgarii Brașovului (noiembrie 1369, Vidin) nr. 1, p. 13 (Stenner, nr. 456) urmată, la distanță de o jumătate de secol (1415—1418, ian. 31) de un prim act românesc în slavonă, porunca lui Mihail, coregentul lui Mircea cel Bătrîn, către vameșii de la Dîmbovița, Rucăr și Bran, referitoare la vama luată negustorilor din Brașov. Ultimul document, cu nr. 770 (datat 19 octombrie 1803, București) este „un bilet (în limba turcă) prin care Merckelius, consulul Austriei în Țara Românească, cere dregătorilor otomani să permită trecerea liberă a lui Anastas, negustor austriac, către Rusciuc-Bulgaria...” (Stenner, doc. nr. 755).

Între aceste două date, 1369 și 1803, cercetătorul poate regăsi numeroase

documente de mare importanță pentru istoria poporului nostru, pentru istoria social-economică, istoria culturii și istoria limbii române. Desigur, pe prim plan, în acest sens, trebuie să înscrim cel mai vechi document în limba română, scrisoarea lui Neacșul din Cîmpulung către Beckner Hanăș, jude primar din Brașov, prin care acesta este avertizat de apropierea turcilor (29—30 iunie 1521. Cîmpulung) rezumată pe larg sub nr. 338 (Stenner nr. 472) reproducă, de astfel, și pe coperța volumului.

Regăsim, de asemenea, documente, care, prin bogăția particularităților de limbă (slavonă, română) au făcut recent obiectul interesului lingviștilor, cum ar fi de exemplu faimosul „castastih de scule” din 1508—1509 (Stenner nr. 752) aici sub nr. 284 (p. 99) reeditat, în traducere românească și cu comentariile de rigoare, alături de alte documente brașovene, de G. Mihăilă, în anexa la Dicționar al limbii române vechi (București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1974, p. 264—268).

La fiecare document se dau informații arhivistice complete: cota documentului din colecția Stenner, dacă este original sau copie, limba în care este scris documentul (slavonă, română, greacă, turcă), monogramă, filigran, sigiliu (aplicat, timbrat, deteriorat, căzut), urmate de date privind istoria editării documentului (edițiile anterioare, facsimile, traduceri, rezumate) cu siglele respective ale lucrărilor inserate la lista prescurtărilor.

La unele documente, în rubrica *Notă*, se dau informații despre modul în care s-a făcut datarea, despre persoane care apar în document etc. La sfîrșit găsim un *indice onomastic* (p. 235—247) și un *indice toponimic* (p. 248—251), absolut necesare acestui gen de lucrări.

Acest al 12-lea inventar arhivistic al Direcției Generale a Arhivelor Statului se înscriseră, alături de cele de pînă acum, în rîndul lucrărilor de referință de mare folos pentru cercetarea istorică. Lipsurile (cele mai multe de natură strict tipografică) ușor de semnalat într-o erată, sînt cu totul minore și nu împiedică cu nimic asupra valorii cărții.

MIHAI MITU

Direcția Generală a Arhivelor Statului, DIN TEZAURUL ARHIVISTIC VASLUIAN, CATALOG DE DOCUMENTE (1399—1877), București, 1986, 363 p.

În cadrul atît de utililor instrumente de lucru, cataloagele de documente ocupă, și nu de curînd, un loc a căruî importanță nu mai trebuie subliniată.

Tezaurul arhivistic vasluian. Catalog de documente (1399—1877) rod al strădaniei arhiviștilor Gr. Găneț și V. Gîrneată aduce în circuitul istoriografic un număr însemnat de documente, edite și inedite, aflate în mare măsură în păstrarea filialei Arhivelor Statului din județul Vaslui.

Cele 1222 de regeste și rezumate, care sînt cuprinse în volum, vin să ofere numeroase și interesante informații ce acoperă o arie vastă de probleme de la cele economice și sociale la cele politice și de caritate.

Astfel, formarea și evoluția domeniului feudal, destrămarea proprietății răzeșești, sub presiunea marilor acaparatori de pămînt, boierimea și înalțul cler, raporturile unor categorii sociale atît cu stăpînii moșilor cît și cu autoritatea centrală, numeroase conflicte din sinul clasei dominante (cum au fost cele dintre Episcopia Huși și diferiții proprietari mîreni), apariția și dezvoltarea elementelor capitaliste, în special în agricultură (sistemul arendării, munca salariată), transformarea dregătorilor feudale în instituții administrative moderne, evoluția organizării municipale a ȧirgurilor și orașelor (cazul Vasluiului sau al Birladului, al Adjudului sau al Fălcuului), dezvoltarea sistemului de învățămînt sau funcționarea unor spîterii (ca aceea din

Vaslui care avea obligația de a oferi gratuit medicamente săracilor), participarea locuitorilor de pe aceste meleaguri moldave la marile evenimente politice din 1848, 1859 și 1877, sau aspecte din viața și activitatea unor personalități marcante ale secolului trecut ca : Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Carol Davilla, Emanoil Costache Epureanu. toate acestea și multe altele încă își găsesc reflectarea în atît de bogatul și variatul material documentar adunat în acest catalog.

Volumul mai cuprinde o listă a logofeților (ispravnicilor) pentru perioada 1399—1833, o listă a scriitorilor de documente (dieci, grămățici, logofeți, uricari) pentru intervalul 1399—1832, tabele de corespondență pe fonduri și colecții, o listă de concordanță pe fonduri și colecții, o listă de concordanță pentru datele rectificate, un indice de nume (onomastic și toponimic) și un indice de materii.

Introducerea și bibliografia vin să completeze imaginea de ansamblu a lucrării.

Răspunzînd normelor științifice și cerințelor metodologice în vigoare, catalogul documentelor din filiala Arhivelor Statului județul Vaslui se înscrie, după credința noastră, ca o nouă reușită în seria publicațiilor de certă valoare cu care Direcția Generală a Arhivelor Statului ne-a obișnuit.

IOLANDA ȦIGHILIU

Direcția Generală a Arhivelor Statului, COLECȦIA DE DOCUMENTE DE LA FILIALA ARHIVELOR STATULUI BACĂU, 1400—1864, CATALOG, București, 1986, 477 p.

Posibilitățile de investigare a trecutului nostru istoric au crescut an de an și prin aportul și preocupările specialiștilor din Direcția Generală a Arhivelor Statului de editare și introducere în circuitul cercetării științifice a noi surse documentare. În acest context se înscrie noua apariție editorială „Colecția de documente de la Filiala Arhivelor Statului Bacău 1400—1864. Catalog“, autor Dumitru Zaharia, primită cu îndreptățit interes de cei cărora li se adresează, specialiști și publicul larg.

Lucrarea continuă inventarul arhivistic al colecției de documente tipărit în anul 1976 și rezumă, potrivit criteriului cronologic și cerințelor cercetării 1668 documente, dintre care 1103 originale, 113 copii. 2 traduceri, 430 rezumate și 20 de mențiuni, provenite din cancelaria domnească, de la administrația județeană, instanțele de judecată, dregătorii laici și ecleziastici și persoane particulare.

Piesele documentare catalogate permit lărgirea ariei de cercetare și cunoaștere a unor probleme ca : vechile așezări rurale din județul Bacău, evoluția proprietății agricole răzeșești și fărîmîțarea acesteia, circulația și prețul

bunurilor funciare, sistemul dărilor și al obligațiilor fiscale, practicarea agriculturii, creșterii vitelor, a comerțului, morăritului și lemnăritului, circulația monetară, sistemul unităților de măsură etc.

Deosebit de importante sînt și documentele ce ilustrează raporturile dintre proprietarii de moșii și răzeși sau țăranii aserviți, rezistența obștilor satești în fața tendințelor tot mai puternice de încălcare a proprietății răzeșești, deschiderea unor îndelungate procese de stabilire a dreptului de proprietate asupra unor bunuri funciare.

Răzeșii din localitățile Otelești, Antohesti, Brehnești, Căiuți, Filipeștii de Oltuz, Stroiști, Hertioana, Băsăști, Luizi Călugăra, Dealul Nou și altele au luptat cu fermitate pentru apărarea proprietății și libertății lor, au fost nevoiți să cheltuiască mari sume de bani la instanțele de judecată sau să facă numeroase apeluri la scaunul domnesc.

Un număr însemnat de documente ilustrează fiscalitatea excesivă practică în Moldova. Sînt atestate taxe ca: hăcul slujitorului, catul ocăritului, bării păstolului, plata la cutia satească pentru cartiruirea ostășească. În unele situații sînt reliefate numărul supușilor străini și obligațiile fiscale pe care aceștia le aveau față de statul român. În anul 1855 în cele două țirguri ale ținutului Neamț se aflau 42 de supuși străini de la care se încasau 1030 galbeni, darea fumăritului și 56 galbeni pentru catul ocăritului.

În catalog sînt semnalate și o serie de acte care se referă la prezența unor armate străine pe pămîntul Moldovei și la obligațiile grele în produse și muncă ale locuitorilor față de acestea.

Volumul cuprinde și documente care demonstrează inconsistența afirmațiilor unor istorici, care susțin originea neromânească a catolicilor din Moldova. Tîrgu Trotuș, centru străvechi cultural românesc, era locuit în secolul al XVII-lea, de oameni ce purtau nume românești.

Multe din documentele strînse în acest catalog se constituie prin natura prezentării lor, în substanțiale surse de cercetare pentru specialiștii din domeniul genealogiei, istoriei scrisului și filigranului, ai dreptului, ai miniaturisticii și diplomatiei. De un real interes și folos se dovedește a fi descrierea sigiliilor conservate pe documente. Alături de sigiliile domnești merită a fi semnalate cele aparținînd Cămarii ocnelor Moldovei, Comisiei tîrgului Plopana sau tîrgului Piatra, ale Proprietății tîrgului Bacău și sigiliile satești a căror semnalare se dovedește utilă.

Valoarea și utilitatea lucrării este ridicată și de rigurosul aparat științific care o însoțește. Indicii de nume și materii, precum și lista sigiliilor descrise sînt lucrate cu migală, cu detalii și precizări la obiect, fapt ce ușurează accesul la informația dorită. La acestea se adaugă lista scriitorilor de documente, o scurtă bibliografie și lista ilustrațiilor.

Prin catalogul de documente colective filialei Arhivelor Statului Bacău și-a propus, adresîndu-se specialiștilor din cele mai diverse domenii de activitate, și a reușit să valorifice un important fond documentar al istoriei și civilizației românești, ce se referă la o epocă de aproape cinci secole la viața unei întinse zone geografice — ținutul Bacău și ținuturile învecinate.

FILOFTEIA RÎNZIȘ

Direcția Generală a Arhivelor Statului, CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHĂ ÎN BIBLIOTECILE DOCUMENTARE ALE ARHIVELOR STATULUI. CATALOG, București, 1985, 364 p. (2) f., 23 il.

Rezultatul concret al efortului depus în ultimul deceniu de Direcția Generală a Arhivelor Statului din R. S. România pentru coordonarea acțiunilor de valorificare ale patrimoniului de carte existent în bibliotecile filialelor, catalogul Cartea românească veche în bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului atrage atenția cercetătorului nu numai prin metode de investigație și de cercetare ci și prin conținut, ofe-

rind un cîmp larg cercetării istorice în domeniul sociologiei cărții.

Actualul catalog, alcătuit cu pasiune și competență de Elena Dima, Gheorghe Buluță și Simona Ceașu, debutează cu un judicios Cuvînt înainte (p. 3—5), semnat de profesor universitar doctor docent Dan Simonescu. În raport direct cu dusele considerații ale celui care a continuat activitatea lui Ioan Bianu și Nerva Rodoș în re-

dactarea monumentalei Bibliografie Românească Veche trebuie înțeleasă. Introducerea (p. 7—13). Paginile ei pregătesc, în fond, cercetătorul pentru parcurgerea cu beneficiu a volumului. În el au fost cuprinse și descrise 393 tipărituri românești vechi (1591—1830) conservate actualmente în 717 exemplare la D.G.A.S. și la filialele acesteia: Alba, Arad, Bacău, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brăila, Buzău, Cluj, Dolj, Hunedoara, Mehedinți, Vrancea, Galați, Iași, Bihor, Neamț, Prahova, Vilcea, Sibiu, Ialomița, Sălaj, Suceava, Dimbovița, Gorj, Mureș și Vaslui.

Sus-numitul catalog care conține descrierea cărților românești vechi începînd cu Evangheliarul românesc tipărit de Coresi, Brașov, 1561 (păstrat în Biblioteca Filialei județului Hunedoara) și sfîrșind cu Poezii alese de I. Văcărescu, București, 1830 (volum conservat în Biblioteca Arhivelor Statului din Craiova), se impune prin cîteva elemente noi în descrierea și în cercetarea exemplarelor de patrimoniu. În Notă asupra ediției (p. 14) autorii precizează: „În realizarea descrierii s-a urmat planul general al B.R.V. adăugîndu-se unele elemente noi și anume: notarea dimensiunilor formei tipărite (zaful) și nu ale colii de tipar, datorită faptului că exemplarele din același titlu prezintă varietăți în privința mărîmii hîrtiei în urma unor compactări și tăieri succesive; prezentarea legăturii volumului, cel mai adesea cu valoare artistică, cu frumoase motive ornamentale, transcrierea titlului fiecărei cărți în alfabetul latin, fără ca acest lucru să reprezinte o repetare a B.R.V. deoarece în prezentul catalog se inventariază exemplare cu identitate specifică (astfel, unde s-a constatat lipsa unei foi de titlu, volumul respectiv a fost descris ca atare”.

Gîndit și redactat în scopul facilității identificării și valorificării tezaurului de carte românească veche, păstrat în instituții care nu dețin cele 4 volume din B.R.V., actualul volum prezintă descrieri cu redarea integrală a foilor de titlu la tipăriturile cercetate după următoarea schemă: a. titlul cărții, localitatea, anul apariției; b. identificarea cu B.R.V., c. cota numărului de inventar; d. transcrierea paginii de titlu; e. paginația (foliația) ornamentația și legătura; f. însemnări, g. proveniența.

Volumul dispune și de Anexe, care facilitează parcurgerea lui cu folos și într-un timp rapid. Este vorba de Indice alfabetic de titluri (p. 331—337); Indice alfabetic de loc de depozitare (p. 338—339); Indice alfabetic de nume și locuri (p. 340—354); Indice alfabetic de tipografii (p. 354—355); Glosar (p. 356—357); Bibliografie (p. 358—363); Lista ilustrațiilor (p. 364—365).

Importanța științifică a catalogului rezultă convingător chiar la o parcurgere rapidă a lui. Dacă descrierea exemplarelor de carte românească veche își dovedește sub raport bibliologic, de multe ori însemnată documentară, tehnic am spune, cercetarea însemnărilor de diferite categorii, de care beneficiază majoritatea exemplarelor oferă puncte de reper pentru o sociologie a tipăriturilor noastre vechi. Căci notițele de o mare diversitate și densitate culturală dovedesc încă o dată, valabilitatea judecăților de valoare ale lui Nicolae Iorga față de istoria „scrisă de cei mici” prezentă pe paginile tipăriturilor românești vechi, în procesul de făurire a unității culturale românești.

IACOB MĂRZA

Direcția Generală a Arhivelor Statului, MANUSCRISE DE ORIGINE ROMĂNEASCĂ DIN COLECȚII STRĂINE, REPERTORIUM, București, 1986, 277 p.

Este un fapt îndeobște cunoscut că, datorită vicisitudinilor vremii, numeroase mărturii ale trecutului social-politic și cultural românesc au fost înstrăinate de-a lungul secolelor, astăzi putînd fi găsite în colecții din afara țării noastre. Este cazul unor lucrări de artă românească, unor tipărituri și manuscrise vechi de origine românească și altele. În privința manuscriselor de origine românească din co-

lecții străine, nu puține sînt cele care au făcut obiectul interesului cercetătorilor români și străini, rezultatele acestor cercetări fiind răspîndite în numeroase lucrări de istorie a culturii și civilizației românești și sud-est europene, apărute în ultimul secol la noi și în străinătate. Lipsea însă un catalog complet al acestor manuscrise. Această lipsă este acum, în sfîrșit, remediată prin apariția acestui reper-

toriu, alcătuit de Radu Constantinescu.

Autorul nu mai are nevoie de prezentare. Tenacitatea și acribia cu care lucrează, susținute de erudite și talent, sînt recunoscute, ca să amintim numai excepționala ediție a Armoniei lumii a lui Gerard din Cenad (București, Edit. Meridiane, 1984), traducere după manuscrisul latin de la Staatsbibliothek din München. Prezentul repertoriu a fost precedat de 13 studii ale lui Radu Constantinescu însuși, publicate pînă acum în reviste de specialitate, în care autorul a semnalat sau comentat unele din manuscrisele de proveniență românească din colecții străine, incluse acum în această lucrare.

De la bun început se cuvine a fi subliniat faptul că publicarea lucrării sub auspiciile Direcției Generale a Arhivelor Statului este cît se poate de legitimă, întrucît, așa cum se arată în Cuvîntul înainte (p. IV), „cea mai mare parte a copiilor microfilm după manuscrisele slavo-române din străinătate, existente în țară, se află în posesia, în custodia sau în evidența acestei instituții”.

Numărul manuscriselor repertoriate este de 1358. Autorul a înțeles conceptul de „manuscrise de proveniență românească” în sens larg, cuprinzînd nu numai cele numite indeobște „manuscrise slavo-române” adică manuscrise redactate în slavonă pe teritoriul românesc, prezentînd particularități lingvistice ale slavonei românești (nr. 1—867) ci și manuscrise slave de altă origine: veche medio-bulgară (macedoneană), bulgară (medio), sîrbă, galițiană, rusească ș.a. copiate, folosite, adnotate în Țările Române, ori copiate după modele slavo-române sau după scrieri originale ale unor autori români (nr. 868—1171), la care se adaugă un număr de manuscrise bizantine (sec. IX—XV) folosite ori copiate la noi (nr. 1172—1188) și chiar manuscrise redactate în limba română (nr. 1189—1358).

Din Cuvîntul înainte (p. III—VI) este de reținut înainte de toate enumerarea elementelor descrierii manuscriselor: 1. numărul de ordine; 2. cota de bibliotecă actuală (și cea veche, dacă mai e folosită); 3. caracterul textului și conținutul codicelui; 4. redacția, adică particularitățile lingvistice și grafice; 5. locul de origine și data (dacă pot fi stabilite, măcar cu aproximație); 6. numele copistului (dacă e cunoscut); 7. data și locul alcătuirii însemnărilor mai importante; 8. materialul subiacent (dacă acesta nu e hîrtie simplă);

9. bibliografia descrierilor; 10. bibliografia mențiunilor; 11. edițiile, după manuscrisul indexat; 12. reproduceri diverse (microfilme, fotografii, ediții fototipice etc.).

Pentru descrierea manuscriselor în afară de examinarea lor în formă de microfilm sau după original (cînd a fost posibil), autorul a parcurs o impresionantă bibliografie (p. VII—XLIV), cuprinzînd 820 de lucrări românești și străine, apărute în volume separate sau în periodice (circa 170).

Repertoriul propriu-zis (p. 1—260) este redactat foarte sistematic în cadrul fiecărei categorii manuscrise materialul fiind dispus pe țări, în cadrul fiecărei țări pe orașe, iar în cadrul fiecărui oraș pe fonduri. Autorul a ținut cont de economia lucrării și de principiile general-valabile ale redactării acestui gen de inventare, adoptînd un sistem foarte economic și practic de abrevieri (lista acestora la p. V—VI).

Pentru o lucrare de asemenea amploare și complexitate sînt absolut necesari mai mulți indici și aceștia nu lipsesc, depășind chiar așteptările cititorului: un indice de titluri, autori și materii (p. 263—271), un indice de persoane, cuprinzînd separat nume de comandituri, de copisti și de autori de însemnări diverse (p. 272—279), un indice geografic (p. 280—284), un indice cronologic (p. 285—290), în sfîrșit, un indice topografic (p. 291—293) din care aflăm că numărul țărilor în care se găsesc manuscrise de proveniență românească este de 19 (17 europene plus Egipt și Israel). Unii indici sînt deosebit de sugestivi, cum este de pildă cel cronologic, care servește direct informații centralizate asupra numărului de manuscrise pe secole; de la 2 manuscrise în sec. IX (ambele bizantine), numărul crește constant, ajungînd la 514 în sec. XVI (perioada de vîrf a slavonei românești) pentru a descreește pînă la 5 manuscrise (toate în limba română) în sec. XX (anii 1900—1913).

Este lesne de înțeles cît de mare este folosul acestui instrument de lucru pentru dezvoltarea cercetărilor în domeniu. Mulți specialiști se vor regăsi aici în informațiile privind edițiile și mențiunile de la bibliografia fiecărei poziții sau vor folosi indicațiile foarte precise pentru continuarea și adîncirea studiilor lor pe manuscrise. Fără a ne număra printre aceștia, am încercat totuși un sentiment de satisfacție regăsim în acest bogat repertoriu al lui R. Constantinescu cîteva din manuscrisele românești de la Biblioteca Univer-

sității din Lvov (nr. 829, 1354 și 1355 din repertoriu), pe care le-am văzut prin decembrie 1967, în timpul unei călătorii de studii. Din catalogul bibliotecii notasem atunci că Tetravangelul și Apostolul, copiat de Teofil pentru Anastasie Crimca (nr. 829 la p. 161 din repertoriu), este menționat și în „Kwartalnik historyczny” din Cracovia, III, 1889, p. 629 notă (lucru care poate fi adăugat la Mențiuni); de asemenea, manuscrisele românești care figurează în repertoriu la nr. 1354 și 1355: Cronograf (Moldova, sec. XVIII) și, respectiv, Viața lui Petru cel Mare (Moldova, 1735) au aparținut, înainte de a ajunge la Lvov, mănăstirii Putna (cf. însemnarea în limba polonă din catalog); la primul dintre acestea mai trebuie adăugată și cota veche din catalog (205 III), așa cum procedează autorul în cazuri similare.

Numărul foarte redus de mențiuni anterioare la multe manuscrise (așa cum rezultă din repertoriu) incită pe cercetători să-și îndrepte atenția tocmai către acestea. Așa, de pildă, manuscrisul Viața lui Petru cel Mare, amintit mai sus, menționat numai de St. Romanski în 1910, necercetat de nimeni mai îndeaproape, ar putea prezenta interes fie chiar și numai pentru faptul că din acesta (sau o copie a lui) a scos glose pentru *Lexiconul românesc-nemțesc*. Ioan Budai-Deleanu, pe vremea când se afla la Lvov (cf. abrevierea „V. Petri M.” din *Lexicon* în mss. la Biblioteca Academiei R. S. România), Exemplele s-ar putea înmulți.

Nu ne oprim acum asupra unor greșeli sau inadvertențe; acestea sînt pu-

ține și ușor remediabile. Un lucru ni se pare absolut sigur și anume, că o asemenea lucrare poate și trebuie să apară în noi ediții, cu o anumită periodicitate; aceasta, din mai multe motive: specialiștii, printre care autorul însuși, pot depista unele omisiuni sau greșeli în forma actuală a repertoriului; repertoriul poate fi îmbogățit cu noi manuscrise, care ar putea ieși la iveală de-acum încolo; diferite rubrici ale descrierii manuscriselor pot fi modificate sau argumentate cu informații privind cercetările (mențiuni, ediții etc.) ulterioare.

În afară de aceasta, apariția repertoriului de față poate constitui un imbold pentru grăbirea acțiunii de repertorizare a tuturor manuscriselor de acest fel de pe teritoriul țării noastre (catalogoale de pînă acum sînt semnalate în Cuvîntul înainte, p. III, notă). În acest fel, ne putem aștepta ca într-un viitor apropiat să putem avea la dispoziție un repertoriu al tuturor manuscriselor de proveniență românească (și nu numai acestea) din țară și din străinătate. Ținînd seama de legătura foarte frecventă dintre cele două categorii de manuscrise — cele din țară, pe de o parte și cele aflate în străinătate, pe de altă parte — existența acestor două repertorii complementare este absolut necesară pentru succesul deplin al celor mai multe dintre cercetările asupra lor. Pînă atunci, se cuvine să salutăm încă o dată apariția acestui repertoriu și să felicităm pe autor și instituția care a inițiat-o.

MIHAI MITU

DOCUMENTE PRIVIND MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ȘI DEMOCRATICĂ ÎN OLTENIA (1921—1944), Edit. „Scrisul românesc”, Craiova, 1986, 244 p.

În perioada 1921—1944 țara noastră a cunoscut profunde și ample transformări în toate domeniile de activitate: social, economic, politic și cultural. În acest cadru se înscrie și mișcarea revoluționară și democratică, aspect major al istoriei poporului român. Acestui important fenomen istoric își propune să-i răspundă și cartea de față, apărută la Editura „Scrisul românesc” ai cărei autori (Romus Dima, Victor Chiriță, Vasile Arimnia, Ion Zarzără, Paul Barbu și Ilie Vulpă) reușesc să pună la dispoziția cercetătorilor, ca și a tuturor iubitorilor de istorie informații noi referitoare la mișcarea revoluționară și democratică din Oltenia între

anii 1921—1944.

Constituindu-se într-o continuare firească și necesară a volumului „Documente privind mișcarea muncitorească și socialistă din Oltenia pînă la crearea Partidului Comunist Român” (1831—1921) cele 201 de documente cuprinse în prezenta lucrare oglindesc momentul făuririi Partidului Comunist Român, precum și rolul său în organizarea luptei poporului român pentru apărarea intereselor economice și politice ale clasei muncitoare. Muncitorimea olteană, după cum o atestă multe documente incluse în volum, a inițiat o campanie puternică de memorii, încluzînd cererea unor drepturi general-

democratice (mărirea retribuțiilor, reducerea programului de lucru de la 12—14 ore la opt ore, respectarea repausului duminical, condiții mai bune de muncă și viață etc.).

Alte documente se referă la mișcarea grevistă, relevând grevele muncitorilor de la tipografiile „Ramuri” și „Scrisul românesc” din Craiova (1922), ale muncitorilor portuari de la Calafat (1924) etc. muncitorii reușind să impună pătrunilor revendicările lor.

Din informațiile furnizate de documentele publicate în această culegere, cititorul reține mai multe amănunte în legătură cu lupta clasei muncitoare din Oltenia, a altor categorii sociale din această parte a țării, împotriva cercurilor guvernante care încercau să iasă din criza economică (1929—1933) pe seama maselor populare. Documentele surprind în toată amploarea ei starea de efervescență revoluționară care s-a manifestat atât la orașe cit și la sate; muncitorii, meseriașii, țăranii, cercurile micilor comercianți și ale funcționarilor, alte categorii sociale, exprimându-și nemulțumirile și doleanțele prin diferite forme de acțiune, de la cele mai simple pînă la cele mai complexe.

De remarcat sînt și vehementele proteste împotriva executării silite a datornicilor care au avut loc — după cum se relatează în unele documente — în numeroase localități din județul Dolj.

Instaurarea fascismului în Germania, prin venirea la putere a lui Hitler, a constituit un semnal de alarmă și pentru poporul român, adept al unei politici de pace și bună înțelegere cu celelalte popoare. În acest context, după cum se relatează într-un raport al poliției locale, în Craiova a avut loc o puternică întrunire antifascistă la care au participat reprezentanți ai tuturor claselor și păturilor sociale. Numeroase documente constituie mărturii grăitoare privind acțiunile comunistilor și socialiștilor de a făuri unitatea muncitorească în luptă, de a realiza un front comun al forțelor democratice împotriva fascismului.

Volumul conține informații despre rolul P.C.R. în mobilizarea clasei muncitoare la lupta împotriva nedreptății sociale și politice, precum și despre procesul înscenat luptătorilor ceferiști

și petroliști la Craiova în iunie 1934. De reținut prezența marcantă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la acest proces, care, în numele muncitorilor, a cerut „stingerea procesului și eliberarea deținuților”.

Importante sînt și informațiile referitoare la reorganizarea și consolidarea organizațiilor comuniste locale. În iulie—septembrie 1938, după cum se consemnează în numeroase rapoarte informative ale organelor de siguranță, un reprezentant al C.C. al P.C.R., trimis în Oltenia pentru a reorganiza Regionala de partid a reușit să ia legătura cu vechi militanți din Craiova, Tr. Severin, Caracal, Rîmnicul Vilcea și să organizeze, cu sprijinul lor, comitetele județene ale partidului comunist, cu o solidă compoziție muncitorească.

Alte informații dovedesc că, în pofida măsurilor luate de autorități, partidul comunist cîștiga mereu noi adepți, întărindu-și rîndurile. De asemenea, unele documente vin să întregască imaginea luptei desfășurate de comunistii și socialiștii olteni în perioada dictaturii regale și antonesciene. Războiul a accentuat la maximum jaful și mizeria asupra țării noastre. Sub conducerea P.C.R. organizația regională Oltenia, organizațiile obștești, cele din armată, întreprinderi și de la sate au inițiat și desfășurat acțiuni revoluționare ferme împotriva războiului.

Documentele din prezenta culegere scot în evidență informații importante despre zilele fierbinți ale luptelor din August 1944, în ale căror evenimente s-a implicat cu toată ființa sa și Oltenia. Reține atenția, în mod deosebit, apelul adresat de comandamentul forțelor armate din această parte de țară pentru participarea la luptă hotărîită împotriva Germaniei naziste și înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională a țării. Din toate documentele inserate în culegere sînt de relevat îndeosebi acelea care se referă la activitatea P.C.R. forța politică ce a înfruntat cu tărie vicisitudinile vremii, a organizat și condus lupta maselor populare, a tuturor forțelor progresiste ale societății, pentru a trece la o nouă orînduire „mai bună și mai dreaptă, orînduirea socialistă”.

DUMITRU LAZĂR

ANALE DE ISTORIE, anul XXXII, nr. 1—6, 1986

Cele șase numere — care au văzut lumina tiparului în anul 1986 — ale periodicului Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. — își aduc contribuția prin unitatea de concepție, rigoarea informării științifice și competența documentară la cercetarea unor probleme ale istoriei poporului român, evocarea unor evenimente semnificative, îndeosebi legate de identitatea popoarelor antice înrudite cu dacia, precum și la aprofundarea unor probleme ale vieții politice contemporane.

În cadrul rubricii Articole-Comunicări din primul număr pe 1986 consemnăm articolul „Contribuția Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea teoriei și practicii revoluției și construcției socialiste”, consacrat volumului cu același titlu apărut în Editura Politică, pe care-l definește ca „o sinteză compartimentată pe probleme, a principalelor domenii de activitate social-economică, politică și ideologică în care gândirea creatoare a conducătorului partidului și al țării a produs roadele strălucite cu care se mîndrește, pe bună dreptate, întregul nostru popor”.

Un articol ce scoate în evidență experiența Partidului Comunist Român, a României în procesul de transformare revoluționară a societății precizează că „În conducerea operii complexe de construire a socialismului, Partidul Comunist Român se călăuzește după principiul potrivit căruia socialismul și democrația sînt de nedespărțit, societatea socialistă fiind chemată să realizeze formele de guvernare prin și pentru popor. Autorul subliniază concepția științifică, novatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind construirea socialismului și comunismului în România, potrivit căreia între faza inferioară și cea superioară a comunismului „nu există un zid despărțitor și nici contradicții antagoniste”. Între aceste două faze ale comunismului există o strînsă unitate dialectică, crearea societății socialiste fiind un proces revoluționar continuu.

Articolul „Concepția României socialiste, a președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul popoarelor în promovarea dezarmării, păcii și securității internaționale”, este consacrat concepției profund umaniste prin care președintele României se pronunță pentru necesitatea salvării

omenirii de la catastrofa nucleară, pentru făurirea unei lumi de care să se bucure și generațiile viitoare.

Sărbătorirea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu prilejul aniversării zilei de naștere și omagierii îndelungatei sale activități revoluționare deschide numărul 2/1986 al revistei. Este publicată cu acest prilej Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., a Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România care subliniază contribuția inestimabilă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la întărirea unității și creșterii continue a rolului conducător al partidului nostru comunist, la promovarea unui stil dinamic, revoluționar în munca comuniștilor și la întărirea legăturii partidului cu făuritorii bunurilor materiale și spirituale.

În același număr se publică cuvîntarea rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu cu acest prilej — îndemn mobilizator la realizarea obiectivelor trasate de Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român.

Scrisoarea adresată tovarășei Elena Ceaușescu de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. cu prilejul aniversării zilei de naștere dă glas gândurilor și sentimentelor întregului popor, de apreciere a activității sale pline de abnegație și devotament, de „strălucit militant pentru apărarea dreptului fundamental al națiunilor, al oamenilor — la viață, la existență, liberă și demnă, la independență și suveranitate, la pace”.

Aniversarea a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român a prilejuit o suită de documentate articole, semnate de prestigioși istorici.

Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea solemnă organizată cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român deschide numărul 3 al revistei, evidențiind importanța înființării și existenței Partidului Comunist Român, în „misiunea istorică de a apăra interesele naționale, independența și suveranitatea țării, și totodată, de a lichida pentru totdeauna asupraea și exploatarea burghezo-moșierească, de a realiza o societate a dreptății sociale și naționale, socialismul și comunismul în România”. Este amplu prezentată sesiunea științifică națională dedicată aniversării acestui eveniment, cu tema: Partidul Comunist Român — Partid al marilor transformări revoluționare, conducătorul operei de-

făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Gîndirea și acțiunea revoluționară a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — contribuție de înestimabilă valoare la îmbogățirea teoriei și practicii construcției socialiste — din 6 mai 1986. Este publicată de asemenea telegrama adresată tovarășului Nicolae Ceaușescu de participanții la sesiunea științifică națională.

Rubrica Articole — Comunicări a numărului 3 al revistei consemnează problematica legată de procesul comunismului de la Brașov din 1936 în care tinărul militant comunist Nicolae Ceaușescu a devenit, prin curajul exemplar al faptelor sale „un simbol al luptei pentru o viață mai bună și mai dreaptă, pentru unirea eforturilor tuturor forțelor democratice într-un larg front de acțiune pentru a bara ascensiunea fascismului, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității patriei, înscrisă în cadrul sesiunii științifice: „50 de ani de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Brașov”. Activitatea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, strălucit conducător de partid și de stat, exemplu de dăruire patriotică pentru cauza poporului, a independenței și suveranității patriei”.

Comunicările participanților la sesiunea științifică omagială prezentate de tovarășii Ion Coman, Ion Popescu-Puțuri, Constantin Olteanu, Diamanta Laudoni, Gheorghe Oprea, Ion Stoian au reliefat rolul de militant de frunte pe care l-a avut în această perioadă tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În cadrul rubricii Articole — Comunicări, Alexandru V. Diță consacră un articol celor 600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare „regele regilor din țările creștine de pe vremea sa” — cum l-a numit cronicarul otoman Kemal-pașa zade.

Încercînd să descopere secretul forței și influenței fără egal ale domnitorului în politica internațională a vremii, articolul subliniază calitățile sale de organizator și strateg.

Avînd convingerea că domnia lui Mircea cel Mare oferă încă noi date demne de studiat de către istoricii noștri, autorul consacră paginile următoare ale articolului restabilirii datei reale a bătăliei de la Rovine — 17 mai 1395, celui de-al doilea sistem de apărare pus în aplicare de români în confruntări cu dușmani superiori numeric, realizării unor coaliții militaro-politice împotriva unui inamic

comun și retragerii sultanului Baiazid înainte de apariția lui Sigismund.

„Conferința de pace de la Paris din 1946 și semnificația ei pentru afirmarea independenței și suveranității naționale a României” este titlul articolului care demonstrează cu documente de arhivă importanța acestui act politico-juridic în viața poporului român.

Un interesant articol este consacrat mișcării revoluționare și democratice de femei din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, folosind un bogat material documentar.

Rubrica „Mărturii istorice” aduce noi contribuții la înțelegerea, pe baza unor documente inedite, a desfășurării evenimentelor din zilele premergătoare și cele care au urmat actului de la 23 august 1944 — așa cum ele au fost surprinse și receptate de comandamentele militare în studiul intitulat „Actul de la 23 august 1944 în documente din arhivele vest-germane”.

Numărul 5 al revistei „Anale de istorie” prezintă o varietate tematică la rubrica Articole-Comunicări: „Cincinalul 1986—1990 — etapă calitativ superioară pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate; Istorie și spirit revoluționar; Conceptul românesc de pace, cooperare și bună vecinătate exprimat în dezbaterile Parlamentului român din perioada interbelică — continuat în numărul 6 al revistei; Problema agrară în gîndirea economică românească; Mișcarea revoluționară și democratică de femei din România la începutul secolului al XX-lea.

Prin Hotărîrea Decret a Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România s-a conferit titlul de „Erou al Noii Revoluții agrare” tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Numărul 6 al revistei publică Hotărîrea-Decret și Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu acest prilej.

Aniversărilor scumpe poporului român, revista „Anale de Istorie” le dedică ample și interesante articole: 24 ianuarie 1859, în numărul 1/1986; 2500 de ani de la prima atestare a luptei geto-dacilor pentru libertate și neîntîrnare în numărul 6/1986.

Documentate articole susțin și celelalte rubrici ale revistei: Din istoria contemporană a României, Pagini de

istorie universală, Militanți de seamă ai mișcării muncitorești-internaționale; Critică și bibliografie, Revista revistelor, Însemnări.

Numerele din 1986 ale revistei „Anale de Istorie” oferă cititorilor prețioase informații despre istoria patriei,

valorificând zestrea documentară a arhivelor românești și contribuind la mai buna cunoaștere a evenimentelor economico-sociale și politice ale României contemporane.

MAGDALENA ANASTASE

Nicolae P. Leonăchescu, **BĂTALIA PENTRU SISTEMUL METRIC**, colecția „Alfa”, Edit. Ion Creangă București, 1986, 112 p.

Specialist cunoscut în domeniul în care activează, prof. dr. ing. Nicolae Leonăchescu de la Institutul de Construcții din București, după ce a reușit să devină, prin activitățile cultural-științifice pe care le organizează anual — începînd din 1971 — în și pentru satul său natal — Stroești-Argeș — pentru istoria lui trecută și prezentă, un veritabil port-fanion în efortul complex de ridicare a satului românesc — în concordanță cu tradiția, cu istoria — pe trepte superioare de civilizație, s-a decis să „foreze” adînc în ineditul arhivelor, pe o direcție greu de „defrișat” de specialiștii științelor umaniste — istoria tehnicii, cu privire specială la domeniul construcțiilor — cu competență și metodă ce pot constitui exemplul pentru oricine, obținînd pînă acum rezultate notabile.

Noua sa lucrare, apărută în colecția „Alfa”. Bătălie pentru sistemul metric — deși scrisă în „stilul” colecției și pe profilul ei, este — pentru cine cunoaște efortul autorului și rezultatele științifice obținute — o autentică lucrare de știință popularizată, într-o chestiune absolut inedită la noi. Orice afirmație a autorului lucrării are „acoperire” științifică: cu lucrări de specialitate, cu presă de epocă, dar mai ales cu documente inedite de arhivă.

Cititorul de orice vîrstă la care o atare lectură este accesibilă sau încă dorită găsește în această frumoasă carte pagini scrise cu talent, cu pasiune și cu dragoste pentru istoria națională. Bătălia pentru adoptarea și în țara noastră a Sistemului Metric Zecimal (S.M.Z.) căci a fost o adevărată bătălie, în „stil” Petrarhe Poenaru: cu competență, tenacitate și abilitate — caracterizată de autor drept „cea mai mare bătălie tehnico-științifică desfășurată de români” în secolul trecut — în fond, o luptă pentru nou, pentru progres, pentru o Românie modernă și unitară — este urmărită etapă cu etapă, pînă la biruința deplină, scoțîndu-se în evidență receptivitatea

la nou a gîndirii tehnice românești și tenacitatea cu care aceasta a știut și a reușit să dea la o parte pe „ruginiții” epocii.

După o scurtă și antrenantă incursiune în istoria unităților de măsură în Europa și la noi, autorul ne prezintă bătălia propriu-zisă pentru S.M.Z. în Principate și prin aceasta una din contribuțiile de seamă ale oamenilor de tehnică români la realizarea unei Români moderne și unitare. În această înclăstare între vechi și nou s-au remarcat cîteva personalități cărora N. Leonăchescu le alcătuiește frumoase și inedite medalioane biografice; inedite, căci ne „obișnuisem” cu ele ca personalități ale culturii în general, ale școlii iar acum ne sînt prezentate ca „monștri sacri” ai tehnicii secolului trecut: Dinicu R. Golescu (1777—1830), Petrache Poenaru (1799—1875) și Ion Ghica (1816—1897). Aceștia au fost sprijiniți de o pleiadă de ingineri, de hotarnici, de arhitecți, de profesori de la „Sfîntul Sava” sau de unii factori de decizie ai timpului.

Bătălia a fost declanșată îndată ce viața politică a Principatelor urma să intre în „normal” după șase ani de ocupație (1828—1834). Ea a început cu Proiectul de lege din 1835, al cărui principal autor a fost Petrache Poenaru. Deși proiectul a fost respins de boierimea conservatoare din Adunarea obștească a Țării Românești, bătălia a continuat pe patru planuri: 1. propaganda științifică pentru noul sistem; 2. pregătirea adecvată a cadrelor de specialitate; 3. folosirea efectivă a noului sistem, chiar dacă nu fusese aprobat și procurarea de instrumente de măsură etalonate în S.M.Z.; 4. adoptarea, în final, a unei legi a S.M.Z. Un loc aparte îl ocupă subcapitolul Dascăli și discipoli, în care sînt înfățișate eforturile deosebite pe care le-au făcut profesorii din Principate — și știm că între ei erau și mulți transilvăneni — pentru introducerea în practică a S.M.Z. și pentru a-i învăța pe

elevi noul sistem. Una din marile lucrări în materie, care a contribuit mult la introducerea „pe tăcute” a S.M.Z. a fost ridicarea „planului Bucureștilor” în anii 1834—1846.

Dar evenimentele s-au precipitat. La scurt timp, revoluția pașoptistă a pus pe prim plan probleme politice și sociale. Cum a sosit însă un „moment” de răgaz, acțiunea pentru adoptarea S.M.Z. a intrat în faza finală, fază pentru care raportul nr. 88 din 1853 al Comisiei tehnice a fost, prin seriozitatea analizei, punctul de plecare. S-a propus un nou proiect de lege — reluând prevederi ale celui din 1835 și astfel în 1855, după 20 de ani de insistențe s-a obținut primul succes important în plan juridic: legalizarea stinjenului de 2 m. numit stinjenul „Știrbei-vodă”. Chiar dacă noile evenimente — lupta pentru Unirea Principatelor — au îngropat stinjenul „Știrbei-vodă” (care a fost totuși utilizat în practică!) — ideea a rămas, căci ea se situa pe direcția majoră a evenimentelor. A început — cum se exprimă autorul — faza proiectelor „nonstop”, în care oameni noi impuneau legi noi — cerința majoră a momentului istoric! — între care și Legea pentru adoptarea S.M.Z. în Principatele Unite.

Prima victorie a fost obținută — și faptul rămâne semnificativ — chiar în

anul Unirii, 1859, urmată de „puneri la punct” pe măsură ce se consolida noul cadru politic și instituțional, astfel că, în forma ei finală, Legea pentru adoptarea sistemului metric de greutate și măsuri în Principatele Unite Române a fost promulgată în anul marilor reforme, 1864, urmînd să intre în vigoare de la 1/13 ianuarie 1866.

Dacă se accepta proiectul din 1835, am fi fost prima țară din lume, după Franța, care ar fi adoptat S.M.Z. Pentru comparație, N. Leonăchescu rememorează anii de adoptare a S.M.Z. în unele state europene: 1836 în Belgia și Grecia; în 1851 în Elveția; în 1861 și 1862 în Italia, în 1868 în Germania, în 1869 în Imperiul otoman, în 1871 în Austria etc.

Port-drapelul luptei pentru adoptarea S.M.Z. în România a fost Petrache Poenaru, care a realizat și în tehnică — așa cum a realizat și în învățămînt — mesajul înnoitor al revoluției din 1821 și al celei din 1848, revoluții la care, precum se știe, a luat parte activă.

Bătălia pentru sistemul metric este prezentată de autor — așa cum a fost — ca parte componentă a luptei revoluționare pentru făurirea unei Românilor moderne și unitare.

ADINA BERCIU DRĂGHICESCU,
G. D. ISCRU